

ALISHER NAVOIY G'AZALLARI VA UILYAM SHEKSPIR
SONETLARIDA ISHQ TALQINI: QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQOT

Salimova Sarvigul Sanjar qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat Universiteti

Markaziy Osiyo xalqlari tillari va madaniyati instituti

filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi 109-guruh talabasi

sanjarboboqulov887@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada jahon adabiyotining ikki buyuk ustuni — Alisher Navoiy va Uilyam Shekspir ijodidagi ishq mavzusi qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganiladi. Tadqiqotda Sharq g'azaliyoti va G'arb sonetchiligining o'zaro o'xshash va farqli jihatlari, lirik qahramonning ruhiy holati hamda poetik obrazlar tizimi chuqur tahlil qilinadi. Muallif har ikki ijodkorning inson ma'naviy olamini yoritishdagi mahoratini ochib berish barobarida, adabiy janrlarning taraqqiyot qonuniyatlariga ham to'xtalib o'tadi.

Tayanch so'zlar: *Komparativistika, Sharq va G'arb uyg'unligi, ishq falsafasi, g'azal, sonet, badiiy mahorat, lirik qahramon, simbolizm, Uyg'onish davri, tasavvufiy talqin.*

Аннотация

В данной статье проводится сравнительно-типологический анализ темы любви в творчестве двух великих столпов мировой литературы — Алишера Навои и Уильяма Шекспира. В исследовании глубоко анализируются сходства и различия восточной газели и западного сонета, психологическое состояние лирического героя и система поэтических образов. Автор не только раскрывает мастерство обоих творцов в освещении духовного мира человека, но и затрагивает закономерности развития литературных жанров.

Ключевые слова: *Компаративистика, гармония Востока и Запада, философия любви, газель, сонет, художественное мастерство, лирический герой, символизм, эпоха Возрождения, суфийская интерпретация.*

Abstract

This article presents a comparative-typological study of the theme of love in the works of two titans of world literature — Alisher Navoi and William Shakespeare. The research provides a profound analysis of the similarities and differences between the Eastern ghazal and the Western sonnet, the psychological state of the lyrical hero, and the system of poetic imagery. While highlighting the mastery of both authors in portraying the human spiritual world, the author also examines the developmental patterns of literary genres.

Keywords: *Comparativism, harmony of East and West, philosophy of love, ghazal, sonnet, artistic mastery, lyrical hero, symbolism, Renaissance, Sufi interpretation.*

Insoniyat madaniyati tarixida adabiyot doimo qalb oynasi bo'lib kelgan. Bu oynada turli xalqlar va turli davrlar vakillari o'zlarining eng pokiza tuyg'ularini aks ettirishgan. Alisher Navoiy va Uilyam Shekspir ana shunday daho ijodkorlar sirasiga kiradiki, ularning merosi bir necha asrlar o'tsa-da, hamon o'zining dolzarbligini yo'qotgani yo'q. Qiyosiy adabiyotshunoslik fani nuqtayi nazaridan qaraganda, bu ikki shoirning ijodiy laboratoriyasi juda boy va qiziqarli material beradi. Garchi ular geografik jihatdan uzoq, madaniy-ma'rifiy jihatdan turlicha muhitda yashagan bo'lsalar-da, insoniy dard va quvonchni ifodalashda umuminsoniy tilda so'zlashganlar. Ushbu maqola orqali biz Sharqiy Renessans va G'arbiy Renessans adabiyoti o'rtasidagi ko'rinmas ko'priklarni, ayniqsa, lirik janrlarning ichki mantiqiy bog'liqligini tadqiq etishni maqsad qildik.

Alisher Navoiy va Uilyam Shekspir lirikasida ishq tushunchasi shunchaki hissiyot darajasidan yuksak falsafiy konsepsiya darajasiga ko'tarilgan. Navoiy g'azallarida ishq — bu koinotning borliq asosi, ruhning ilohiy manba sari intilishi sifatida talqin etiladi. Shoirning tasavvufiy qarashlariga ko'ra, dunyoviy muhabbat (ishqi majoziy) haqiqiy ilohiy muhabbatga (ishqi haqiqiy) olib boruvchi ko'prik vazifasini o'taydi. Navoiy g'azallaridagi lirik qahramon doimo iztirobda, u mahbuba visoli yo'lida o'zligidan kechishga tayyor fidoiy shaxsdir. Shoirning badiiy olamida oshiqning azob chekishi ruhning poklanishiga, nafsning jilovlanishiga xizmat qiladi. Uning mashhur baytlarida ishq dardi shunday ulug'lanadiki, bu dardga darmon istashning o'zi oshiq uchun ma'naviy tanazzul hisoblanadi. Navoiy "Xazoyinul-maoniy" kulliyotida ishqning yuzlab qirralarini ochib berar ekan, har bir g'azalda inson qalbining yangi bir sirini kashf etadi.

Uilyam Shekspir sonetlari esa G'arb Uyg'onish davrining inson markazlashgan dunyoqarashini o'zida aks ettiradi. Shekspirda ishq Navoiydagidek metafizik

xarakterda emas, balki ko'proq realistik va dramatik xususiyatga ega. Shoir sonetlarida lirik qahramonning ruhiy ziddiyatlari, rashk va sadoqat o'rtasidagi kurashi, vaqtning beayovligi oldidagi ojizligi mahorat bilan chizib beriladi. Shekspir uchun muhabbat — bu vaqt o'rog'i bilan kesib tashlanadigan o'tkinchi gul emas, balki har qanday bo'ronlarga bardosh beruvchi mayoqdir. Shoirning 116-sonetidagi falsafiy yuk Navoiyning ishq abadiyligi haqidagi qarashlari bilan mantiqan hamohangdir. Har ikki shoir ham muhabbatni insoniyatni hayvoniy sifatlardan uzoqlashtiruvchi va uni ma'naviy yuksaltiruvchi qudrat deb biladi.

Badiiy tasvir vositalari va metaforik tizim masalasida shoirlar o'zlarining milliy an'analaridan kelib chiqqan holda original obrazlar yaratganlar. Navoiy g'azallarida "Gul va Bulbul" munosabati orqali oshiq va mahbuba o'rtasidagi murakkab ijtimoiy-ruhiy munosabatlarni ramziy ifodalaydi. Bulbulning nolasi — oshiqning nolasi, gulning tikanlari esa bu yo'ldagi qiyinchiliklar timsolidir. Shekspir esa tabiatni jonlantirish (personifikatsiya) orqali inson umrini fasllar almashinuviga qiyoslaydi. Uning sonetlarida mahbuba har doim ham go'zallik timsoli emas, ba'zan u barcha kamchiliklari bilan tasvirlanadigan real siymodir. Shekspirning 130-sonetida an'anaviy lirikadagi mubolag'ali o'xshatishlarni rad etib, mahubbasining yerda oddiy yurishini, sochi simdek qattiqligini yozishi Sharq she'riyatidagi "ma'shuka go'zalligi ta'rifi"ga nisbatan realistik ziddlikni keltirib chiqaradi.

Janrlar strukturasi bo'yicha g'azal va sonet turli tarixiy ildizlarga ega bo'lsa-da, ularning ichki dinamikasi o'xshashdir. G'azalda har bir bayt mustaqil ma'no berishi bilan birga, butun asarning umumiy ruhiy holatiga bo'ysunadi. Maktadagi taxallus esa shoirning shaxsiy muhriga aylanadi. Shekspir sonetlarida esa uchta to'rtlik asarning kulminatsiyasini tayyorlasa, oxirgi ikki misra (kuplet) butun she'rning kutilmagan, lekin mantiqiy yakunini — falsafiy "zarba"sini beradi. Ushbu qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Sharq g'azaliyoti ham, G'arb sonetchiligi ham inson ichki olamini tahlil qilishda eng samarali janrlar bo'lib xizmat qilgan.

Navoiy va Shekspir ijodidagi yana bir tutash nuqta — bu ijodkor shaxsining o'lmasligi va so'zning qudrati haqidagi g'oyalardir. Har ikki daho shoir ham o'zlarining ishqiy asarlari orqali mahbubalarini va o'z ismlarini boqiylikka muhrlaganlar. Navoiyning "Lison ut-tayr" asaridagi ishq vodiysi talqini bilan Shekspirning sonetlaridagi ruhiy izlanishlar o'rtasida insoniy kamolotga intilish motivi mushtarakdir. Bu esa jahon adabiyotida tipologik o'xshashliklar qonuniyatining yorqin namunasi.

Alisher Navoiy va Uilyam Shekspir ijodini qiyosiy-tipologik o'rganish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, buyuk adabiyot geografik va madaniy

chegaralarni tan olmaydi. Garchi Navoiy tasavvufiy ideallarga, Shekspir esa gumanistik realizmga tayangan bo'lsa-da, ularning har ikkalasi inson qalbini koinot darajasida ulug'lashgan. Navoiy ishqni ruhning ilohiy parvozi, Shekspir esa uni inson hayotining eng oliy imtihoni deb biladi. Ushbu tadqiqot nafaqat ikki ijodkor merosini boyitadi, balki Sharq va G'arb adabiy an'analarining mushtarakligini ilmiy isbotlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- * *Navoiy, Alisher. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. – Toshkent: Fan, 1991.*
- * *Shekspir, Uilyam. Sonetlar (Yusuf Shomansur tarjimasi). – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1978.*
- * *Niyozov, G., Sarmsakov, B. Qiyosiy adabiyotshunoslik. – Toshkent: Universitet, 2004.*
- * *Lafur, J. Sravnitelnoye literaturovedeniye. – Moskva: Progress, 1983.*